

De geëmancipeerde moslima en háár hoofddoek

23 november 2002 publiceerde *Vrij Nederland* een zeer kritisch en in mijn ogen zeer beledigend essay getiteld 'De leugen van de moslima's'. Ik heb me nogal gestoord aan de vooringenomen eenzijdige benadering van de heer Den Boef ten op zichte van de geëmancipeerde hoofddoekdragende moslima's. Persoonlijk voel ik me geroepen op het artikel te reageren.

Wat me het meest tegen de borst stuit in het essay van de heer Den Boef is dat hij Eindhoven gelijk stelt aan Al Queda City. Doordat naast een aantal andere gebeurtenissen ook de tentoonstelling over de hoofddoek toevallig plaats vond in deze stad, krijgen de inwoners, waarvan ik er een ben, het stempel opgedrukt van fundamentalisten, sterker nog terroristen. Ik wil daarbij graag uit de doeken doen dat de organisatie voor een groot deel in handen lag van niet-moslims. Wij wilden dat deze tentoonstelling bij zou dragen aan een beter begrip voor het verschijnsel hoofddoek in de Nederlandse samenleving. Het blijkt dat deze tentoonstelling en het boek *Hoofddoeken* de belevingswereld van de geëmancipeerde jonge moslima een stukje dichterbij brengen. En sterker nog, ik als blonde Hollandse niet moslim heb zélf het initiatief genomen voor dit project.

In 1999 studeerde ik af aan de Design Academy Eindhoven op het onderwerp sporthoofddoekjes. Ik wilde iets doen met het omstreden onderwerp de hoofddoek. Ik stuitte tijdens mijn research op een uitspraak van de Commissie Gelijke Behandeling: indien de docent bezwaar maakt tegen de hoofddoek, mag deze om veiligheidsredenen verboden worden tijdens de gymles. Als alternatief werd de volgende oplossing aangedragen: de meisjes konden ter vervanging van de hoofddoek met een badmuts en nauw, hoogsluitende coltrui sporten. Dat bedekte immers dezelfde delen als de hoofddoek. Ik vond dat een weinig humane oplossing en zag voor mezelf als ontwerper de taak weggelegd een oplossing te bedenken waarin beide partijen zich zouden kunnen vinden. Het ging immers niet om het bedekken zelf, maar om de vorm van het bedekken.

Vaak waren mensen verbaasd wanneer ze ontdekten dat een Nederlandse, niet-moslim zich had verdiept in het probleem van de hoofddoek en er een praktische oplossing voor had bedacht. Ik geloof dat ik me als ontwerper juist moet bezig houden met maatschappelijke problemen. Door middel van vormgeving kan je tot een compromis komen of het probleem juist vanuit een ander perspectief benaderen. Met dat idealisme stuitte ik nogal eens op onbegrip bij het team van docenten aan de academie. Zoals ook het geval was toen ik meedeelde mij voor mijn afstuderen te willen bezig houden met het hoofddoekjesprobleem. Om mijn docenten te overtuigen van het nut van het onderwerp stelde ik een boekje samen met de meest in het oog springende uitspraken omtrent de *bewuste* keuze voor het dragen van een hoofddoek.

Na mijn afstuderen kregen de sporthoofddoekjes veel publiciteit. Naast interviews in kranten, tijdschriften en op radio en tv, heb ik met mijn werk deelgenomen aan een aantal tentoonstellingen. Tijdens die tentoonstellingen liet ik naast de vier modellen ook mijn onderzoek in boekvorm zien. Ik kreeg daar veel positieve reacties op omdat het juist een andere kant van de hoofddoek belicht; een kant waar toen nog maar weinig Nederlanders mee bekend waren. Ondanks het feit dat bijna heel Nederland een mening heeft over de hoofddoek is er toch vrij weinig bekend over de achtergronden en verschillende motivaties bij het dragen van een hoofddoek. Ik kreeg dan ook geregeld de vraag waarom ik het boek niet publiceerde.

In oktober 2002 heb ik in samenwerking met Uitgeverij Bulaag het boek *Hoofddoeken* gepubliceerd. Parallel aan de publicatie liep de tentoonstelling genaamd *Delen van Motieven* waarbij ik in samenwerking met o.a. de Stichting Promotie en de Openbare Bibliotheek Eindhoven een informatieve middag over het onderwerp organiseerde. De tentoonstelling en de informatieve middag, met lezingen en een paneldiscussie reizen momenteel door Nederland.

Laat ik één ding duidelijk stellen: ik ben geen voor- of tegenstander van de hoofddoek, ik ben voor de vrije keuze. Wat ik met mijn werk probeer te bereiken is een kijkje in de belevingswereld van de bewuste hoofddoekdraagster en daarmee een beter begrip creëren voor de vrije keuze. Ik probeer een tipje van de sluier op te lichten en op die manier respect te creëren voor de keuze van een ander. Vooroordelen zijn vaak gebaseerd op een gebrek aan informatie en interesse. Informatie kun je verstrekken en interesse hoop ik met mijn werk op te wekken. Het boek en de tentoonstelling kunnen nooit afrekenen met alle heersende vooroordelen, maar ik hoop dat het de lezer en kijker een stapje dichterbij wederzijds respect brengt. Iets dat in deze tijd helaas vaak ver te zoeken is.

Ik word een beetje moe van de Nederlandse media die jonge moslima's verwijten dat ze zich meer moslim dan Nederlander voelen. Laten we dat gevoel dan wel in de juiste context plaatsen. Deze keuze wordt door ons opgelegd, terwijl veel jonge moslima's niet willen of kunnen kiezen. En waarom zouden ze moeten kiezen: ze zijn immers Nederlander, maar óók moslim. Als wij ons van die dualiteit weinig kunnen voorstellen, ligt dat eerder aan ons gebrek aan inlevingsvermogen. Anders zouden we die vraag namelijk nooit stellen. De vraag is net zo cru en onrealistisch als moeten kiezen tussen je beide ouders. Je ontkent daarmee de eigen historie van deze jonge moslima's. Een historie die wij nota bene zélf in gang hebben gezet, maar dat wordt voor het gemak maar even vergeten.

Gelukkig zie je dat veel jonge moslima's in de media bij het beantwoorden van de vraag of ze zich meer Nederlander of moslima voelen, de tijd nemen (als ze die überhaupt al krijgen) om uit te leggen dat ze gezien het feit dat ze een mix van twee culturen zijn niet kunnen of willen kiezen, ze zijn het immers allebei. Er wordt nooit aan een doorsnee Nederlander gevraagd of die zich meer Nederlander of Christen voelt. Dat is appels met peren vergelijken. Sterker nog, tien tegen één dat je een zelfde soort antwoord krijgt als je vraagt aan de gemiddelde Nederlander of die zich Nederlander of Europeaan voelen? Het feit dat je Europeaan bent, is onlosmakelijk verbonden aan het Nederlander zijn. Maar waarom zou je kiezen? Dat is helemaal niet relevant. Het zijn van beide, kan naast elkaar bestaan. Buitenstaanders kunnen zich daar wellicht weinig bij voorstellen.

De hoofddoek is onderdeel van zowel de culturele als religieuze bagage van migranten in Nederland. Op het moment dat wij Nederlanders van heinde en ver gastarbeiders rekruteerden hebben we ons, net zo min als de migranten zelf, afgevraagd wat dat voor de toekomst betekende. We waren er immers allemaal van overtuigd dat de migranten na een paar jaar hard werken terug zouden keren naar het land van herkomst. Eigenlijk kun je stellen dat we het toen roerend met elkaar eens waren: de gastarbeiders dachten er namelijk precies hetzelfde over. Dat een en ander iets anders is verlopen, daar hoef ik hier hopelijk niet verder over uit te wijden.

De hoofddoek wordt niet alleen uit religieuze overweging gedragen, vaak ook uit culturele overwegingen. De hoofddoek staat daarbij vooral symbool als teken van respect naar zowel ouders als schoonouders. De keuze om een hoofddoek te dragen wordt steeds persoonlijker. Niet alleen onder Nederlanders heersen er (voor)oordelen over de hoofddoek, ook bij de moslimgemeenschappen onderling schijnen anderen beter te weten óf en waarom de vrouw dan wel of juist níet een hoofddoek moet dragen. Ik ben het met de heer Den Boef eens dat de vrouw die geen hoofddoek wil dragen en dat wel door anderen wordt opgelegd, bevrijdt moet worden. Maar dat mag niet ten koste gaan van de vrijheid voor het dragen van een hoofddoek door die vrouwen die er bewust en zélf voor gekozen hebben.

Met de trek van veel moslims naar het westen veranderde tevens de beleving van de godsdienst over de jaren. Speelde de islam in de beginjaren van de gastarbeiders een ondergeschikte rol, met de komst van vrouw en kinderen in het kader van de gezinshereniging, kreeg ook de islam een plaats in de Nederlandse maatschappij. De islam is voor veel vrouwen in het westen een houvast in een soms afwijzende maatschappij. Één van de redenen voor het dragen van de hoofddoek is dat de samenleving een vrouw herkent als moslima en dat is iets wat veel vrouwen met trots willen uitdragen. Naast het feit dat ze trots zijn op hun religieuze afkomst zijn ze ook vaak trots op het feit dat ze vrouw zijn en dat stralen ze op gepaste wijze uit. Een emancipatorische houding die in het land van herkomst overigens niet altijd mogelijk is.

De islam in het westen heeft veel baat bij hoger opgeleide, geëmancipeerde en zelfbewuste moslima's. Zij dragen niet alleen bij aan de modernisering van de islam, ook zijn zij in staat een duidelijke scheiding aan te brengen tussen cultuur en religie. Iets waar de moslimmannen zich vaak niet bewust van zijn. Vaak worstelt de moslimgemeenschap in het web van cultuur en religie. De hoger opgeleide moslima grijpt naar de Koran (iets wat hun vaak analfabetisch moeders nooit hebben gekund) en overtuigt zichzelf en vaak ook anderen wat islam is en wat niet.

Een tijd geleden stond er een reactie van een lezer in de Volkskrant op de berichtgeving rondom Ayaan Hirsi Ali. Deze Somalische vrouw vertelde precies hetzelfde te hebben meegemaakt in het land van herkomst, met als enige verschil dat zij juist christen was! Daarmee legde ze de vinger op de zere plek: niet de religie maar de cultúúr is verantwoordelijk voor negatieve ervaringen die vrouwen in een

land als Somalië meemaken. Jammer dat zo'n reactie slechts klein op de Forum-pagina wordt weergegeven.

Vrouwenbesnijdenis is helaas een ander slecht voorbeeld. Als de heer Den Boef zich wat meer in de islam zou verdiepen zou hij ook weten dat deze vorm van vrouwenverminking niet kan worden toegeschreven aan de religie. De heer Den Boef vroeg zich af waarom moslima's geen vereniging tegen vrouwenbesnijdenis hebben opgericht. Vrouwenbesnijdenis staat nergens in de koran beschreven maar is cultureel bepaald. Helaas is het iets wat van moeder op dochter wordt overgedragen en tevens door mannen in stand wordt gehouden. Gelukkig zijn er wel vrouwen die zich verenigd hebben tegen deze vorm van verminking. Ik denk niet dat het er toe doet welke religie deze vrouwen aanhangen, maar wel het feit dat ze zich verenigd hebben. Op het argument dat moslima's in Nederland zich nooit openlijk uit zouden hebben gesproken over de situatie in Afghanistan? Zijn er groepen christelijke vrouwen in opstand gekomen tegen de verplichting van het dragen van 'de rok' onder groepen gereformeerde vrouwen in Nederland? Of tegen het feit dat vrouwen in een bepaalde politieke partij geen zitting mogen nemen?

Waarom zetten wij Nederlandse moslims voor het blok door te vragen afstand te nemen van een terreurdaad als 11 september? Een doorsnee christen in Nederland vragen we toch ook niet openlijk afstand te doen van de politieke situatie in Noord-Ierland of van het gebeuren in Waco, Texas een aantal decennia geleden? Waarom vragen we onze moslims in Nederland dan wel openlijk afstand te doen van de wandaden van een groep extremisten waar ze niets mee gemeen hebben behalve hun religie?

Ik denk dat we alles in een breder perspectief moeten plaatsen. Als vrouw in Nederland heb ik op de afgelopen 2000 jaar officieel nog maar zo'n 100 jaar kiesrecht. Het christendom heeft er zo'n 1600 jaar over gedaan om tot verlichting te komen. Laten we niet vergeten dat de islam eeuwen jonger is. We kunnen niet verwachten dat de islam in rap tempo moderniseert, emancipeert en revolutioneert. Daar is tijd voor nodig. De meeste gastarbeiders hebben wij destijds vooral van het platteland gerekruteerd. Deze mensen waren vaak ongeschoold en zelfs analfabeet. Wij hebben hun hele leven opgepakt en met al hun normen, waarden en rituelen binnen onze eigen samenleving gedumpt, zonder ons te bekommeren over de toekomst. Dat ze zichzelf daardoor met eigen winkels, moskeeën e.d. omringd hebben wordt hen nu zelfs verweten. Hoe gastvrij waren wij eigenlijk? Heeft onze ongeïnteresseerde houding ten opzichte van hun cultuur, religie en afkomst destijds de huidige situatie juist niet in de hand gewerkt?

Jammer dat zodra het onderwerp hoofddoek in beeld komt de discussie vaak gelijk doorslaat naar fundamentalisme, terrorisme etc. Het lijkt wel of de hoofddoek in Nederland bij iedere discussie de verantwoordelijkheid voor de gehele moslimwereld moet dragen. Helaas wordt daarbij vergeten dat iedere moslim tevens een mens is en dat verschillende mensen er ook andere opvattingen op na houden. Net als in het christendom zijn er verschillende stromingen binnen de islam. Daarnaast is de islam verspreid over de gehele wereld waardoor in ieder land weer andere interpretaties van de islam te vinden zijn, al dan niet cultureel of politiek bepaald.

Waar wij als Nederlanders vooral de voorkeur geven aan de waarheid vanuit een individualistisch oogpunt, geven andere samenlevingen de voorkeur aan het algemeen belang. Dat bepaalde moslima's zich daar meer in kunnen vinden dan wij ons kunnen voorstellen, heeft misschien meer met onze Hollandse bril te maken dan met hun onwetendheid.

De heer Den Boef stelt dat veel vrouwen en mannen in een islamitische omgeving heel anders over de hoofddoek denken dan de Nederlandse moslima's. Daarmee bevestigt hij zelf onbewust het feit dat de hoofddoek voor veel Nederlandse moslima's een andere rol en functie is toebedeeld dan in de islamitische landen. Waarom wordt de hoofddoek dan toch over één kam geschoren met de onderdrukkende wetgeving in bijvoorbeeld Iran, waar het dragen van een chador voor vrouwen verplicht is? Ik ben de laatste die zal ontkennen dat er iets mis is met de rol van de vrouw in een groot deel van die landen. Initiatieven van dappere vrouwen daar om zich te bevrijden van de onderdrukkende gewaden als burqa, chador en hoofddoek vind ik bewonderenswaardig. Maar daarbij komt wel weer overduidelijk het belang van de context in zicht. Plaats daarom als het gaat over de rol van de hoofddoek in de Nederlandse samenleving dit dan ook in de juiste context. Erken dat het stukje stof voor veel vrouwen een wapen in de strijd voor bevrijding kan zijn en niet zoals veel

Nederlanders nog denken een teken van onderdrukking. En waarom zouden ze zich eigenlijk moeten verantwoorden wanneer het hun eigen keuze betreft en ze daarmee niemand kwaad berokkenen?

Door verschuiving in tijd en plaats in de wereld kunnen dingen een andere waarde of inhoud krijgen. Zo vertelde mijn moeder dat zij als modebewuste jonge vrouw gekleed in een zwarte maillot een diep verontwaardigde schoonmoeder over zich heen kreeg. Zij had zich immers met veel pijn en moeite van de zwarte kousen ontdaan. Ook kreeg ik op mijn Capsters website de volgende reactie van een Amerikaanse moeder: 'I don't wear a headscarf but my 10-year old daughter has chosen to. This again belies the myth that the parents force it on their daughters. In fact, in my case it's the other way around. My daughter pesters me about why I don't cover my head'. Zelf haalt de heer Den Boef de vergelijking aan met de hoofddoek die vroeger door boerenvrouwen werd gedragen. Daarbij concludeert hij dat deze vrouwen de hoofddoek wel droegen, maar onder bepaalde omstandigheden de doek gewoon afdeden. Met andere woorden vindt hij dat moslima's ook maar niet zo moeilijk moeten doen over het af doen van het kledingstuk. Maar wie bepaalt hier eigenlijk de norm? En sinds wanneer is het leven van een boerenvrouw in de jaren vijftig vergelijkbaar met een zelfbewuste jonge Nederlandse moslima die als arts, advocaat of docent in de 21ste eeuw leeft? Alleen vanwege het feit dat ze beiden een hoofddoek dragen of droegen?

Helaas ben ik niet bekend met de achtergrond van de heer Den Boef maar laat ik er maar even vanuit gaan dat hij journalist is met een overduidelijke mening over de hoofddoek. Naast hem zijn er ook anderen die zich kritisch en negatief uitspreken over de hoofddoek. Iedereen is vrij daar zijn mening over te hebben en te verkondigen. De manier waarop laat echter vaak te wensen over. Weer speelt de harde uitspraak 'Eindhoven. Al Qaeda City' door mijn hoofd. Ik heb als Hollandse niet-moslim geen enkele band met welk terreurnetwerk dan ook en wens daar absoluut niet mee geassocieerd te worden. Dat ik toevallig in Eindhoven woonachtig ben, uit idealisme dit project heb opgestart en vervolgens over één kam wordt geschoren met beruchte extremistisch groeperingen door iemand die weinig begrip voor de mening van een ander kan opbrengen, vind ik een kwalijke zaak.

Wanneer in dat essay een moslima ook nog eens wordt beticht van een leugen die zou slaan op haar eigen levensovertuiging, vind ik dat van weinig respect getuigen. Ik vergelijk het met een potentieel verwijt aan mij als vegetariër, gebaseerd op mijn aversie tegen de bio-industrie en dierenleed. Ieder mens heeft recht op zijn of haar eigen waarheid. Het is algemeen bekend dat ieders waarheid gebaseerd is op en beïnvloed wordt door een aantal verschillende aspecten zoals achtergrond, afkomst en opvoeding. Iemand anders zijn of haar waarheid veroordelen als leugen ontkent in mijn ogen het bestaansrecht van die persoon.

Ik ben bang dat de heer Den Boef de situatie vooral vanuit zijn Nederlandse visie benadert en weinig moeite doet zich in te leven in de zelfstandig, geëmancipeerde en hoogopgeleide moslima. Ik zou de heer Den Boef dan ook uit willen nodigen zijn zwart-witte Hollandse bril te verruilen voor een meer gekleurde multiculturele bril. En vertel mij niet dat de multiculturele samenleving niet bestaat, want daarmee wordt het verleden van Nederland en daarbij veel van haar inwoners in zijn geheel ontkend. Mocht de heer Den Boef wat hulp willen gebruiken bij het verruilen van die bril dan nodig ik hem graag een keer uit één van onze informatieve middagen bij te wonen die naast de tentoonstelling Delen van motieven georganiseerd wordt. Misschien kan hij dan een keer écht luisteren naar wat die vrouwen stuk voor stuk te zeggen hebben, in plaats van hun mening in te vullen.

*Cindy van den Bremen
3 februari 2003*

*geschreven als reactie op
'De leugen van de Moslima's'
door August Hans den Boef
23 november 2002 in Vrij Nederland*

In verkorte versie geplaatst in Multined 19 februari 2003